
Dienstbaarheid aan het gezin zet uren-aantal vrouwen onder druk

---

AMELIA ROMÁN, JOOP SCHIPPERS, JAN DIRK VLASBLOM

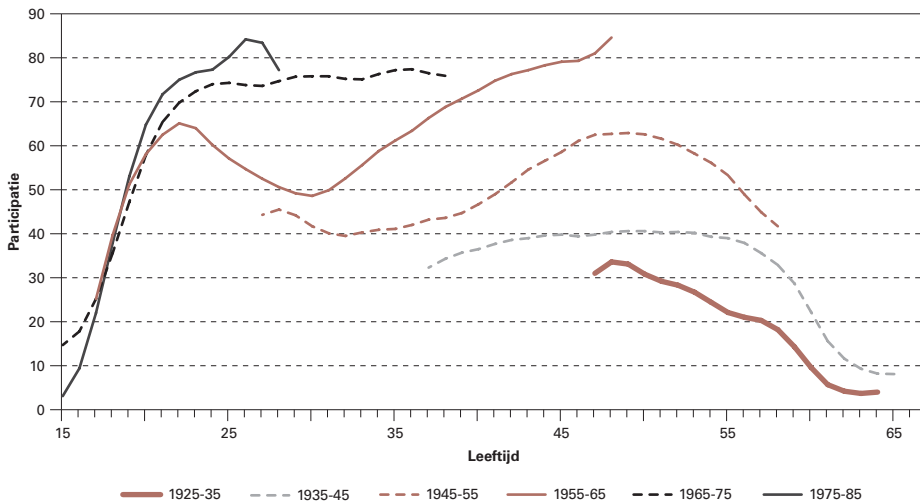
Opeenvolgende geboortecohorten vrouwen zijn in steeds hogere mate actief op de arbeidsmarkt. Per cohort blijven ook meer vrouwen werken als zij moeder worden. Het zogeheten ‘kinderdal’ is daarmee voor de jongste cohorten vrouwen grotendeels verdwenen. Opeenvolgende cohorten tonen nauwelijks verschil in het aantal uren dat vrouwen werken: deeltijd was en is het parool. Dat laatste lijkt vooral samen te hangen met het feit dat het aantal uren dat vrouwen werken in de loop der jaren niet minder afhankelijk is geworden van hun gezinsomstandigheden.

Foto: Stock.xchng/Justyna Furmanczyk

De participatie van vrouwen op de Nederlandse arbeidsmarkt, dat wil zeggen het aantal vrouwen dat betaald werk is gaan verrichten, is in de periode 1980-2004 stormachtig gegroeid. Dat blijkt uit onderzoek van de Organisatie voor Strategisch Arbeidsmarktonderzoek (OSA, zie kader). Bij opeenvolgende geboortecohorten wijst het beeld in de richting van een hogere arbeidsmarktparticipatie naarmate het geboortecohort recenter is (figuur 1). Het duidelijkst is dat te zien als bijvoorbeeld wordt gekeken hoe opeenvolgende cohorten zich gedragen tussen hun 45ste en hun 50ste. Van het oudste cohort waarvan een deel van de vrouwen in de periode 1980-2004 tussen de 45 en de 50 jaar oud was, het cohort 1925-1935, werkte nauwelijks meer dan 30 procent op die leeftijd buitenshuis. Van het meest recente cohort dat diezelfde leeftijd bereikte, het cohort 1955-1965, was circa tweederde op die leeftijd (weer) actief op de arbeidsmarkt.

Figuur 1. Participatie naar leeftijd per cohort, alle vrouwen 1980-2004

ARBEIDSAANBODPANEL

De OSA verzamelt in het kader van het Arbeidsaanbodpanel sinds 1985 om de twee jaar gegevens van enkele duizenden vrouwen en mannen. Het panelkarakter van het bestand houdt in dat respondenten in principe telkens opnieuw worden benaderd. Sommige panelleden doen inmiddels al vele jaren mee. Daardoor beschikken we over informatie ten aanzien van een flink deel van de levensloop van deze panelleden. In het rapport 'Vrouwen, gezinnen en werk: een cohortbenadering van de arbeidsparticipatie in Nederland' wordt voor verschillende geboortecohorten vrouwen nagegaan hoe hun arbeidsparticipatie en urenal zich gedurende hun levensloop hebben ontwikkeld.

Kinderdal

Veel vrouwen in oudere cohorten verlieten de arbeidsmarkt in de tijd dat ze (jonge) kinderen hadden. Daarna keerden ze weer terug op de arbeidsmarkt. Dat is in de figuur goed te zien bij de cohorten 1945-1955 en 1955-1965: een dip in de leeftijdsgroep van pakweg 25 tot 35 jaar. Ten opzichte van de twee oudste cohorten waarvan een deel van de vrouwen in de periode 1980-2004 op een leeftijd was dat ze (kleine) kinderen hadden (de cohorten 1945-1955 en 1955-1965) is het zogeheten kinderdal bij de meer recente cohorten (1965-1975 en 1975-1985) aanzienlijk minder diep geworden. Nadere analyses leren dat van de vrouwen uit deze recente cohorten die 'aan kinderen' zijn begonnen, meer dan de helft actief blijft op de arbeidsmarkt.

Vooraf de vrouwen geboren tussen 1955 en 1965 zijn na de periode waarin voor velen van hen de zorg voor kinderen centraal stond massaal teruggekeerd naar de arbeidsmarkt. Inmiddels is bijna 70 procent van hen (weer) actief op de arbeidsmarkt. Datzelfde percentage geldt voor vrouwen geboren tussen 1965 en 1975. Vrouwen geboren vanaf 1976 lijken nauwelijks meer te participeren dan hun oudere 'zusters'. Zij lijken de belichaming van de eerder in de 'Emancipatiemonitor 2006' (SCP/CBS, 2006) gesignaleerde stagnatie van de emancipatie in Nederland.

Deeltijd is het parool

Ook in een ander opzicht is sprake van stagnatie. Tussen de opeenvolgende cohorten is nauwelijks of geen sprake van groei van het wekelijkse aantal uren dat vrouwen werken (zie figuur 2). De eerste jaren na het betreden van de arbeidsmarkt werken vrouwen circa vier dagen per week. Zo rond hun 30ste – voor veel vrouwen de leeftijd waarop het moederschap zich aandient – gaan zij terug naar 'halve' banen of banen van drie dagen in de week. Vrouwen zonder kinderen werken meer dan vrouwen met kinderen, maar ook voor veel vrouwen zonder kinderen is een voltijdse baan kennelijk geen optie of aantrekkelijk alternatief. Deeltijdbanen zijn er in Nederland volop, waarbij niet altijd duidelijk is of hierbij nu het aanbod de vraag volgt of andersom. Ook als vrouwen met kinderen de leeftijd bereiken waarop de kinderen qua tijdsbeslag niet langer een restrictie op hun eigen participatie vormen gaat hun uren aantal nauwelijks omhoog. Deeltijd blijft ook dan het parool. En zoals gezegd: de opeenvolgende cohorten treden daarbij zonder veel afwijkingen in elkaars voetsporen.

Arbeidsparticipatie en moederschap

In het verleden constateerden onder andere de Emancipatieraad (1996) dat vrouwen in Nederland hun arbeidsmarktgedrag in sterke mate afstemmen op de noden en behoeften van het gezin. Onderzoek laat zien dat de afgelopen decennia in de relatie tussen arbeidsparticipatie en een aantal gezinsfactoren niet veel is veranderd. Kinderen en een partner zijn nog steeds belangrijke determinanten van de participatie van vrouwen. Kinderen hebben een negatief effect op zowel de participatie (zij het dat na 1990 in het bijzonder het effect van oudere kinderen verdwijnt en dat van jonge kinderen kleiner wordt) als op het aantal uren dat wordt gewerkt. Daarbij heeft vooral de aanwezigheid van een kind een sterk effect; additionele kinderen versterken dit negatieve effect, maar slechts in beperkte mate. Het negatieve effect varieert sterk met de leeftijd van het jongste kind. De aanwezigheid van een partner beïnvloedt wél het aantal gewerkte uren, maar heeft nauwelijks effect op de participatie. Geconcludeerd kan worden dat vrouwen zich als gevolg van het voortschrijdende emancipatieproces bij hun arbeidsmarktgedrag niet, zoals vaak wordt verondersteld, minder dan vroeger laten leiden door gezinsfactoren.

Beleid

In het overheidsbeleid ten aanzien van de arbeidsparticipatie van vrouwen wordt tot nu toe primair het accent gelegd op maatregelen die erop zijn gericht te bevorderen dat meer vrouwen gaan werken. Dat blijken ze inmiddels massaal te doen. Gezien het voorafgaande lijken beleidsmaatregelen meer voor de hand te liggen waardoor vrouwen worden gestimuleerd om meer uren te gaan werken of een grote deeltijd baan (of zelfs voltijd baan) vast te houden. Dat kan onder andere door gerichte fiscale maatregelen.

Gelet op het (aanhoudende) gewicht van 'man en kinderen' bij de urenbeslissing lijkt een be-

Voor- en naschoolse opvang per 1 augustus ingevoerd.

Foto: Marcel Minnée.

langrijke voorwaarde om vrouwen tot meer betaalde uren te verlokken dat het 'thuis' allemaal goed is geregeld. Volgens het SCP (2006) en de Werkgroep Onderwijs Kinderopvang (WOK, 2007) is dat (nog) niet het geval waar het gaat om de kwaliteit en beschikbaarheid van kinderen buitenschoolse opvang en de afstemming van schooltijden en andere vormen van opvang en voorzieningen. Het lijkt ook nog niet het geval op het punt van het aandeel van mannen in de zorgtaken.

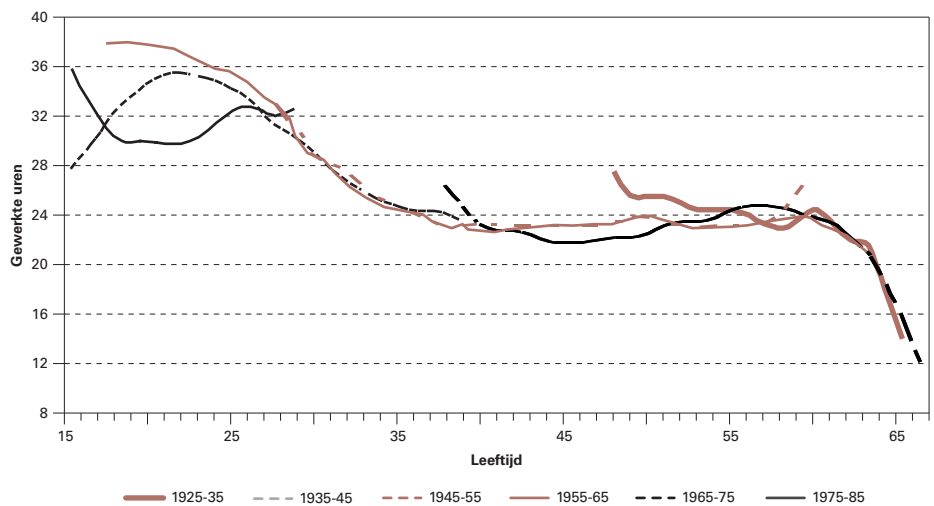
Voor het wegnemen van deze 'restricties' zijn in het verleden verschillende mogelijkheden geopend, variërend van hechtingsverlof voor vaders na afloop van het bevallingsverlof van de moeder van een kind tot sluitende dagarrangementen voor kinderen van 0 tot 12 jaar en een kwaliteitsimpuls voor de kinder- en buitenschoolse opvang. In dit verband is ook de uitvoering, per 1 augustus van dit jaar, van de in 2005 aangenomen motie van de toenmalige Tweede-Kamerleden Van Aartsen en Bos, waarbij basisscholen worden verplicht om voor- en naschoolse opvang te regelen (zie kader), van belang. Of dat voldoende is om het uren-aantal van vrouwen minder afhankelijk te maken van hun gezinsomstandigheden zal toekomstig onderzoek moeten leren.

Tot slot

Toch blijken vrouwen voor wie (de aanwezigheid van) kinderen geen feitelijke barrière zou hoeven te vormen voor meer uren werk vergeleken met mannen weinig uren te werken. Dat blijkt het duidelijkst als wordt gekeken naar vrouwen die 'uit de kinderen zijn'. Hun uren-aantal blijft op het (relatief lage) peil van toen de kinderen nog alle aandacht opeisten.

Een (te) gemakkelijke conclusie is dat Nederlandse vrouwen 'lui' zouden zijn en niet zo nodig hoeven en dat het hen gemakkelijk wordt gemaakt om 'slechts' in deeltijd te werken, omdat de welvaart hoog is en een mannelijke kostwinner en zijn vrouwelijk deeltijdpartner samen gemakkelijk een behoorlijk gezinsinkomen bij elkaar kunnen sprokkelen. Hoewel daar mogelijk elementen van waarheid in zitten lijkt dat toch niet het hele verhaal. Factoren die een minstens zo belangrijke rol spelen zijn verschijnselen als het 'glazen plafond' (de barrière die vrouwen ervaren om tot de hogere functies binnen organisaties door te dringen), de 'glazen muur' (de barrière die vrouwen ondervinden om met succes in typische 'mannenberoepen' aan de slag te gaan) en de hardnekkige loon- en inkomensverschillen tussen mannen en vrouwen. Verder geven vrouwen aan dat ze intrinsieke factoren in hun werk, bijvoorbeeld wat je via het werk tot stand brengt en samenwerking met collega's, belangrijker vinden dan extrinsieke factoren als beloning, aanzien en erkenning. Zowel aan de kant van de organisatie van de arbeid als in het institutionele vlak (fiscaliteit, voorzieningen rond de combinatie van arbeid en zorg) zal dus nog het nodige moeten veranderen om te bewerkstelligen dat het moederschap niet langer voor veel vrouwen een glijbaan vormt naar een tweederangs positie op de arbeidsmarkt en verlies van economische zelfstandigheid.

Figuur 2. Uren naar leeftijd per cohort, alle vrouwen 1980-2004

LITERATUUR

- Emancipatieraad (1996), *Met zorg naar nieuwe zekerheid*, Den Haag.
- Sap, J. (2007), *Maak meer werk van vrouwen*, Utrecht/Den Haag: Expertisecentrum LEEFtijd/Visitatiecommissie Emancipatie.
- SCP (2006), *Hoe werkt het met kinderen?* Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- SCP/CBS (2006), *Emancipatiemonitor 2006*, Den Haag.
- WOK (2007), *Naar een dagarrangement voor het schoolgaande kind: 10 adviezen*, Amsterdam: Werkgroep Onderwijs Kinderopvang.

Dr. A. Román, OSA (Organisatie voor Strategisch Arbeidsmarktonderzoek), **prof. dr. J. Schippers**, Universiteit Utrecht/OSA, **dr. J.D. Vlasblom**, Universiteit Utrecht, E-mail: j.schippers@econ.uu.nl

MOTIE VAN DE LEDEN VAN AARTSEN EN BOS (Voorgesteld 22 september 2005)

De Kamer,

gehoord de beraadslaging,

constaterende, dat er een groot spanningsveld bestaat tussen de arbeidstijden van werkende ouders en de schooltijden van hun kinderen in het primair onderwijs;

constaterende, dat het bevoegd gezag al verplicht is om leerlingen in het primair onderwijs in de gelegenheid te stellen om onder toezicht de middagpauze in het schoolgebouw en op het terrein van de school door te brengen (de tussenschoolse opvang);

constaterende, dat deze verplichting niet geldt voor het gebruiken van het schoolgebouw en het terrein van de school voor het begin en na het einde van de schooldag;

constaterende, dat veel werkende ouders daardoor voor de opvang van hun kinderen aangewezen zijn op de voor- en naschoolse opvang;

overwegende, dat dit een aanzienlijke belasting is voor zowel ouders als hun schoolgaande kinderen;

overwegende, dat het van groot belang is dat alle schoolgebouwen en het terrein van de school ook na de schooldag, in het belang van de ouders en kinderen, ter beschikking gesteld worden voor naschoolse opvang van de kinderen die leerling zijn van de betreffende school;

verzoekt de regering de wet- en regeling met ingang van 1 januari 2007 zodanig aan te passen dat scholen worden verplicht hetzij voor- en naschoolse opvang te bieden tussen 7.30 en 18.30 uur, hetzij faciliteiten te bieden waarbinnen andere partijen dat doen en de randvoorwaarden hierbij aan te geven, en gaat over tot de orde van de dag.

Van Aartsen

Bos

(Tweede Kamer, vergaderjaar 2005–2006, 30 300, nr. 14 1)

De motie werd indertijd aangenomen met steun van de fracties van GroenLinks, de PvdA, D66, de VVD, de LPF en de Groep Nawijn.